

וע"ע בבאור הענין ב'שעורים לזכר אבא מרי' ח"ב עמ' מא מב מז. וכתב שם דבר מחודש: לא הותר לאדם להתפלל אלא במסגרת התפילה שתקנו אנשי כנסת הגדולה, שאין אדם רשאי לגשת בכל עת אל הקודש אלא בתנאים ובמגבלות מסוימים. ולא כן כתבו כמה גדולים בספריהם. וע' בקובץ אגרות חזון איש (ח"ג כג): 'אדם רשאי לנסח תפלה קצרה לצרכיו ואף להזכיר שם, ובכל זמן ביום, ואין צריך לכוללה בתפלת שמ"ע...'. וכן הורה הגרש"ז אויערבך. ומתחיל בלשון 'הי רצון מלפניך...' (כן מובא בספר הליכות שלמה ח"א ט הערה 16, עע"ש).

דף ח

'אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה – אומר... אם יש לו חולה בתוך ביתו... ואם צריך לפרנסה...' – כן הובא בפוסקים (או"ח קיט,א). וכתב בספר פרי מגדים (מובא במשנ"ב שם סק"א): דוקא בכגון שיש לו חולה או שנצרך לפרנסה וכדומה, אבל אינו רשאי להוסיף בכל ברכה וברכה בקשה על העתיד, כגון שלא יחלה ושלא יחסר מלחמו – אלא ב'שומע תפילה' בלבד רשאי לשאול גם על העתיד.

ובספר חסידים (קנה) מובא: 'וכשתתפלל תוסיף על כל ברכה וברכה מענינה לצרכיך, כי ביותר הם מכינים את הלב... ואם לא תוכל להוסיף, חקור לך אחר ניגונים, וכשתתפלל אמור אותן באותו ניגון שנעים ומתוק בעיניך, באותו ניגון אמור תפילתך, ותתפלל תפלתך בכוונה וימשוך לך אחר מוצא פיך, לדבר בקשה ושאלה ניגון שמכין את הלב...'. וכתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ה כא) שלפי הטעם שכתב, כדי לעורר הכוונה שלא תהיה תפלתו מצות אנשים מלומדה – לפי זה נראה שגם על העתיד מותר.

'אבל אם בא לומר אחר תפלתו, אפילו כסדר יום הכיפורים אומר' – פירוש, הידויים שאומרים אחר התפילה. וכן גרס רבנו חננאל: 'כסדר וידוי יום הכיפורים'. וכ"ה לפנינו בברכות לא.

בשו"ת משיב דבר להנצי"ב ז"ל (ח"א יג) באר שלשה מנהגי ישראל באמירת פיוטים בתפילה: א. המנהג לומר 'יוצרות' בברכות ק"ש שלפני תפילת העמידה, וגם 'קרוביך' שבתוך התפילה. ב. המנהג שאומרים 'קרוביך' אבל לא 'יוצרות' – מלבד בראש השנה ויוהכ"פ שאומרים הכל. ג. המנהג שהנהיג הגר"א [וכן המנהג בשיבה דפ"ק וולאזין], שלא לומר לא יוצרות ולא קרוביך, מלבד בראש השנה ויוהכ"פ, ומלבד תפילת טל וגשם, וכן בפורים אומרים הקרוביך.

ויסוד המנהגים כולם תלויים בישוב קושית הראשונים, שמסוגיתנו מבואר שאין להאריך ולהוסיף בתוך התפילה אלא לאחריה, ואילו המנהג אינו כן, שמאריכים בפסוקים דרחמי ובסליחות בתוך התפילה? – וכמה תירוצים ניתנו; המרדכי מחלק בין צרכי יחיד לצרכי ציבור. לפי זה מובן המנהג להוסיף אף קודם התפילה, שעל אף שאין היחיד שואל צרכיו האישיים לפני התפילה, צרכי ציבור שאני. זהו טעמו של המנהג הראשון.

תירוץ נוסף יש: 'ציבור שאני' [לא צרכי ציבור]. כלומר, היחיד בתפילתו אכן אסור לו להפסיק ולהוסיף, ואפילו על צרכי ציבור [מלבד 'זכרנו' וכו' שהתירו כדי להרבות ברחמים שלא מן הדין, כמבואר במק"א], ורק בתפילת הציבור דהיינו חזרת הש"ץ, מותר. ולפי זה מובן שאין מוסיפין ביצור, שהיא תפילת היחיד, אלא 'קרוביך' בלבד בחזרת הש"ץ, שהיא תפילת הציבור. ואולם בימים נוראים, משום הרבות ברחמים התירו שלא מן הדין, כשם שהתירו לומר 'זכרנו' ו'מי כמוך' בשלש ראשונות שלא מן הדין – זהו מקור המנהג השני.

אפשרות נוספת יש; בשלש ברכות ראשונות אסור להוסיף בקשות אפילו לציבור. ורק סליחות וכד' מותר להוסיף באמצעות בחזרת הש"ץ [כמבואר בתענית יג:], כשם שוידוי יוהכ"פ שהיחיד אומר לאחר תפילתו, הש"ץ אומר בתוך התפילה. אבל בשלש ראשונות ושלש אחרונות – לא מצינו, ורק בקושי התירו לומר 'זכרנו' וכו"ל. ולפי זה לעולם אין להוסיף קרובות ופיוטים, מלבד בימי הדין שהתירו, ובכלל זה 'טל' ו'גשם', שנהגו להוסיף כשם שנהגו ב'זכרנו'. וכן בפורים אפשר שמותר כשם שאומרים 'על הניסים' בברכת ההודאה – לפרסומי ניסא. על סברא זו נוסד המנהג השלישי.

א. מש"כ בשם מנהג הגר"א – צ"ע, שמנהג תלמידי הגר"א כפי שנקבע על ידי רבי שמואל מסלנט (מובא בשם הגר"מ טיקוצינסקי בתשובת הגר"י הרצוג – בשו"ת שארית שמחה א), שתפילות טל וגשם נאמרות קודם מוסף, וכן אין אומרים פיוטים ב'יוצר' כלל וכלל, אפילו בראש השנה. וכן נוהגים כיום בכמה קהלות ובישיבות.
ב. עוד על אמירת פיוטים בתפילה – ע' בשו"ת הרמב"ם רנד.

'סטרנורא' (ברי"ף: סטורניא / סטוריס) – שמו של האיד בפי הגויים: 'זטורנאליום', וחגגוהו בסוף שנתם, כאשר היום מתקצר מאד. ובדו להם חג לכוכב שבתאי, הנקרא בלשונם 'זטורן' – הממונה לפי דעתם על כל כליה והשבתה. אמנם חז"ל שיבשו המלה בכוונה, משום 'לא ישמע על פיך', וכינוהו כפי הנאות בלשוננו, שהוא נוטריקון 'סטר נורא' – על שם החמה שעומדת מן הצד, במרחק, אז הוא זמנו של איד זה (תפארת ישראל על המשניות).

וכן מצינו כיצא בזה, שנשתמשו חכמים במלה ומושג משפה אחרת ושינו אותה מעט מסיבות שונות, או פרשה על פי לשון ארמית בשינוי מהמשמעות המקורית, וכגון 'אפיקומן' המקור ביוונית ופרשוהו לפי הארמית אפיקו-מן (ע' פסחים קיט). וכיו"ב 'אפותיקי' ו'דייתיקי'. ע' דוגמאות נוספות ובאורים בספר 'עיונים בדברי חז"ל ובלשונם' עמ' עא.

'קלנדא ח' ימים אחר תקופה, סטרנורא ח' ימים לפני תקופה, וסימנך: אחר וקדם צרתני... לשנה האחרת עשאן לאלו ולאלו ימים טובים' – נראה שמשום כך הקדים התנא את המאוחר, על שם שביסודו הוא זה שנקבע לראשונה כחג, שהרי אותם שמונה ימים שלפני התקופה עשאם אדם הראשון ליום טוב רק לשנה האחרת. [גם המקרא שהביא נאמר על אדם הראשון, וגם דרשוהו רז"ל 'אחר וקדם' על שני עולמות – ה'אחר' הוא העולם הבא, שהוא התכלית והעיקר, לכך הקדימו הכתוב] (עפ"י מאירי מהרש"א ועוד).

'לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך, אמר אוי לי שמא בשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי וחוזר ולתוהו ובוהו...' – 'תמהני היאך טעה בסדר העולם אדם הראשון שהיה מלא חכמה כמלאך האלקים. ושמא מתוך חטאו ועניו נטרפה דעתו. ואין משיבין באגדה' (ריטב"א. וע' חדושי אגדות למהר"ל).

'אף אנן נמי תנינא, דקתני יום תגלחת זקנו ובלוריתו... אלא אותו האיש לאפוקי מאי לאו לאפוקי משעבדיו, שמע מינה' – אף על פי שכאן מדובר על איד של יחיד, והרי הוא קל משל ציבור שאינו אסור לפניו ולאחריו, ואם כן מה ראייה יש לקלנדא של רומי? (כן הקשו בספרים תורת חיים ועבודת עבודה). – יש לומר שלענין המשועבדים אין סברא לחלק בין איד של ציבור לשל יחיד, כי השאלה היא אחת; האם גזרו איסור משום המצאת תקרובת לאנשים שימציאו למקריבים, או לא גזרו רק להמציא למקריבים עצמם [כן הוא פירוש הספק לרש"י. ויש פירוש נוסף בראשונים, שגם בני אותן עיירות חוגגים, אלא שאינם מודים באותו אליל אלא לכבוד רומי עושים כן], ומה לי של ציבור מה לי של יחיד. (וע"ע בהגהות מלא הרועים).

‘ישראל שבחוצה לארץ, עובדי עבודת כוכבים בטהרה הן. כיצד? עובד כוכבים שעשה משתה לבנו וזימן כל היהודים שבעירו – אע”פ שאוכלין משלהן ושותין משלהן ושמש שלהן עומד לפניהם, מעלה עליהם הכתוב כאילו אכלו מזבחי מתים – ה’פרישה’ (יו”ד קנב, א. והובא בש”ך שם) נסתפק האם יש להתיר כאן משום איבה, כמו איסור ‘לפני אידיהן’ וכדו’. והט”ז (שם) כתב שאין שייך כאן התר זה, כיון שסיבת האיסור מפורשת בתורה – פן תכרת... ולקחת מבנתיו... כלומר, עיקר הטעם כדי שלא תשרור אהבה ואחווה בינינו, להרחקת בנותיהם וכו’, ולא מצינו בכגון זה להתיר משום ‘איבה’. וב’צבי לצדיק’ (שם) תמה על דבריו מדברי רש”י כאן, שמשמע הטעם משום שמקריב ומודה לעכו”ם ולא משום הרחקה. הלכך כאשר יש שמש מיוחד והכר במאכלים וכדומה – יש מקום לדעת הפרישה. עכ”ד.

ובכל אופן נראה שאף על פי שכינום ‘עובדי עכו”ם בטהרה’ – אין בזה משום ‘יהרג ואל יעבור’ (כן כתב במחשבות חרוץ, עמ’ 182).

‘... מאי וקרא לך – משעת קריאה’ – רבנו יונה חידש שאם אמר לו היהודי בשעת קריאה, משלי אני אוכל – מותר, ששוב אין אני קורא בו ואכלת מזבח.

כתב הרא”ש (בתשובה יט, כב), שמפשוטות המקרא וקרא לך ואכלת מזבח משמע שאם שלח לישראל מאכלים לביתו – אינו בכלל האיסור, שאין הישראל קרוא לאכול שם.

(במהדורה הישנה הגרסא שם ‘שמעאל’. ומשמע שגם הוא בכלל אותו איסור ד’קרא לך ואכלת מזבח’, ואולם במהדורה החדשה המתוקנת (מכון ירושלים, תשנ”ד) הגרסא ‘גוי’ במקום ‘שמעאל’).

‘ע”ב) ‘אמר רב פפא משמיה דרבא: מכי רמו שערי באסיתני’ – ע’ רש”י ותוס’ (וב’נפש חיה’ לר”ר מרגליות תקלא, א). מבואר בכמה מקומות שרב פפא היה מייצר שכר ומוכרו, והיה השכר מצוי בביתו, ולא היין – ע’ ב”מ סה. פסחים קיג. ברכות מד: וברש”י שם. וע’ ב”ק לה: ‘דהווא תורא דהוה בי רב פפא... ופתקיה לגוייתא ושתי שיכרא’. וכמו כן, מצינו אצל רב פפא כמה וכמה מאמרים ואיזכורים השייכים לשתייה ולשיכר – ע’ במצוין ביוסף דעת ב”מ סו:

‘ולא יכלו להו עד דשתיפניהו לישראל’ – משמע כאן שרומי נטלה את המלכות מהיונים, ואילו במגילת אנטיוכוס מוכח שישראל עם בית חשמונאי הם שנלחמו עם היונים והכניעום – תשובה: בית חשמונאי סלקום שלא ימלכו על ישראל, אך לא מלכו עליהם, אבל רומיים מלכו עליהם (תורי”ד).

– ענין זה פרש מהרש”א ז”ל, שכל כח מלכותה של רומי תלוי וקשור למצבם של ישראל, לפי הזכות והחובה שלהם, וכמו שאמרו על ולאם מלאם יאמיץ.

ומרגלית ואבן-טובה ואינג, כולם משלים הם לשלש מלכויות שקדמו לרומי וכל אחת היתה כפופה לזו הבאה אחריה. ומלכות הרביעית היא אדום – כל כחה בא לה ע”י ‘ספר תורה’ – כלומר, לפי מצב הזכות והחובה של ישראל בקיום התורה.

‘בין שני הרים גדולים’ – אפשר שכיוונו בזה להתחבא מפני המלכות. והרמ”ה (בסנהדרין יד). פרש, כדי שלא יהא אפשר לעקור המקום, לכך הלכו לבין הרים גדולים.

עוד יש לפרש על פי מה שכתב מהרש”א (בסנהדרין שם) שהיו רגילים לסמוך בשבת, בהיקבץ המון עם, כדי לפרסם הענין. ועל כן גזרו הרומיים שהעיר והתחום יעקר, ועי”כ תשתקע הסמיכה. ולפי”ז יש לומר שנתחכם ריב”ב וישב בין שני תחומי עיריות (וקנה שם שביתה מבעוד יום) כדי שלא יחריבו את העיר ואת תחומה, ואילו העם שבעיר יכול היה להאסף על ההר

שבתחומה, וכן העם שבעיר האחרת, ומההר ישקיפו על הסמיכה שנעשתה בין ההרים מחוץ לתחום. [ולפי הסבר זה מובן מה שהוצרך להביא תלמידיו עמו לסמכם, והלא לכאורה אפשר היה לסמכם ללא נוכחותם (כמוש"כ הרמב"ם סנהדרין ד,ו. וכן נקט לעיקר הרמ"ה בסנהדרין יד.) ולמה סיכנם בכדי – אלא שעיקר הענין היה לפרסם לעם שהתלמידים הללו סמוכים וראויים לדון דיני קנסות. תדע, שהרי אמרו בסנהדרין שם כל האומר לא סמך רבי עקיבא לר"מ אינו אלא טועה אלא סמכו רע"ק ולא קיבלו, סמכו ר"י בן בבא וקיבלו – והיכן מציינו שנצרכת הסכמת העם לחלות הסמיכה, אלא ודאי באמת היה ר"מ סמוך מרע"ק ולא הוצרכו עתה אלא שהעם יקבלו הדבר, ולכך הוצרכו לאסיפת רוב עם לפרסם].

'הריני מוטל לפניהם כאבן שאין לה הופכין' – לא אברח אלא אקבל מיתתי באהבה וללא הרגשת צער, כאבן הזו שאינה מרגשת כלום (עפ"י מהרש"א סנהדרין).
 וכתבו קדמונים (ע' שו"ת מהר"ם החדשות תקיז; 'תשבץ קטן' תטו): כשגמר אדם בדעתו למסור נפשו על קידוש השם, מאותה שעה שוב אינו מרגיש בהמתתו (עפ"י מגדים חדשים ברכות סא: ע"ש).

ענינים וטעמים

'יום שנברא בו אדם הראשון כיון ששקעה עליו חמה אמר אוי לי שבשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי... עמד והקריב שור שקרניו קודמין לפרסותיו... שור שהקריב אדם הראשון, קרן אחת היתה [לו] במצחו...' – הגה דברים מתוך הקדמת זקני רא"א כי טוב בספר הפרשיות, ריש ויקרא.

דברים של תימה

אדם חטא ונידון, ראה חשכה ונתירא, עלה השחר ונרגע – מה ראה שעמד והקריב קרבן? והרי לא נצטווה על קרבנות; גם לא ראה מעודו מקריבי קרבנות. למה בחר שור לקרבנו ולא לקח מפירות הארץ? למה בירר לו לקרבן אותו שור ראשון? למה נשתנו וולדותיו של שור ראשון שהם נולדו בשתי קרנים והוא באחת? ענין מה שאמרו חכמים בקרבנו של אדם הראשון: עמד והקריב שור שקרנותיו קודמין לפרסותיו – מה ענין זה שייך אצל קרבנו של אדם הראשון? ולמה אמרו חכמים בקרבנו של אדם הראשון: 'קרנותיו' בלשון רבים, והלא רק קרן אחת היתה לו? – אכן ראויים דברי חכמים לעיון ולדקדוק, שאם נזכה להבין שמץ מחידותם או אז יהא לנו פתח ליכנס בו לספר ויקרא, ספר תורת כהנים ועבודתם בקרבנות מזבח.

הכתר המכתיר הכל

ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ ואת כל אשר בם, ואדם נברא אחרון כדי שימצא הכל מוכן לפניו, והוא הכתר לעטר הכל. כיון שהוא מעטר הכל, לפיכך נברא אחרון והוא עליון על הכל. אפילו היו שם גם כתרים אחרים לפניו, הרי הוא כתר עליון, מלך המלכים.

והקרוב אליו מכל שאר הברואים – השור. נברא מן האדמה כמותו; מלך הוא גם כן, מלך בבהמות; טהור הוא כמוהו ונברא ביום הששי קודם לאדם ואחרון לשאר ברואים.

רחוקים ממנו האריה וכל חיות הארץ שנבראו לפני השור. וכל צפור כל כנף רחוקים עוד יותר כיון שהקדימוהו בבריאה, ואילו דגי הים רחוקים מן האדם יותר מכל נפש חיה, כיון שראשונים היו ליברא לפני כל נפש חיה.

וכן אתה מוצא שמעשה היום הרביעי, המאורות, ריחוקם מן האדם מרובה, שכן קדמו לו בבריאה שני ימים. רחוקים יותר מעשי היום השלישי, כל דשא וכל עשב וכל פרי. ברם הרחוקים מכולם – שמים וארץ גופם שנבראו ביום הראשון.

והאדם הכתר העליון, כיצד הוא יכתיר את הכל, והלא ריחוקים מריחוקים שונים מבדילים בינם לבין האדם?

לפיכך ברא הקב"ה את עולמו כך שיהו כל ברואיו ניזונים אלה מאלה וקשורים אלה באלה. אף את האדם עשה שתהא חיותו תלויה בשאר ברואים, ניזון מהם למחיתו והם ניזונים מהדרו.

למען תת מהוד האדם על כל הבריאה בשוה

אתה מוצא, כל הנבראים כולם – למען האדם נבראו, ונתלים בו והוא תלוי בהם. ברם יש מהם שקרובים אל האדם בבריאה ובמהות, ויש שרחוקים ממנו בבריאה ובמהות. אינו דומה הדומם המת אל הנברא שיש בו נפש חיה מעין חיים שיש באדם, הרי זה שוני של מהות; וכן בבריאה – שהנבראים הדוממים ראשונים היו בבריאה, והאדם אחרון, והם רחוקים ממנו, ואילו כל בעלי החיים קרובים אליו יותר, שכן נבראו ביום אחד עמו או יום אחד לפניו.

רצה הבורא שכל ברואיו יהו אחודים באדם בשוה ונהנים מיזו במדה אחת, לפיכך ברא עולמו כך שתהא מחייתו של אדם ופרנסתו נתונות בנבראים הרחוקים ממנו יותר מבקרובים אליו, וכך יהיה מיזוגם עם האדם שווה בכולם, והיתה הבריאה כולה אחת והאדם כתר על כולם באותה מדה.

אזיר השמים והדומם שבארץ, ראשונים הם למחיתו של האדם. אלמלא אזיר השמים לנשימתו וקרקע מוצקת לרגליו בארץ, אי אפשר לו להתקיים אפילו שעה אחת, מיד היה נחנק וטובע ומת. ואלמלא המים לשתייתו לא היה האדם מתקיים כלל.

אחריהם כל עשב וכל פרי העץ למאכלו, שאין האדם מתקיים בלעדיהם זמן מרובה. המאורות שהאדם נהנה מהם אור וחום ממוזג, אף הם חיים הם לאדם, ומתלותו של האדם בהם – חיים גם להם.

ברם, כל אשר נפש חיה בהם שנבראו ביום בריאת האדם, ואפילו אלה שנבראו יום אחד לפניו, קרובים הם לאדם יותר מכולם, לפיכך די להם בקרבנם שבבריאה אל האדם שיהא קשרם עמו אמיץ ומתקיימים מתוך קרבה זו וקשר זה. אין חיותו של אדם תלויה בהם ואעפ"כ קיומם מובטח מפני הקירבה שביניהם. יהו אלה נתונים לאדם 'לעבדה ולשמרה' ולא למאכלו – לא הותר לו לאדם הראשון בשר מן החי. אין צורך לו בהם ולא צורך להם כל זמן שהאדם בגדולתו כאשר עשאו אלקים ואין ביניהם פירוד יותר מזה אשר עשה אלקים.

לא הותר לו לאדם לאכול מן החי אלא לאחר החטא ששידד את מנגנון הסימפוזיה שבבריאה והביא פירוד בעולם, פירוד בנבראים בינם לבינם, בין כולם לאדם ובינם לבין היוצר, ונמשך

החטא ונתחלחל בעולם ונעשה לו קבע עשרה דורות עד נח. אז הותר מאכל בשר לאדם כדי לאחות את הקרע שנפל גם בין האדם לכל חי ושוב יהא בעל-החיים דבוק באדם בגופו ונחשב עמו כמוהו.

תשובה – אור שלאחר החשך

כשחטא אדם וגורש מגן עדן עוד באותו יום שנברא, ביום הששי, עדיין היתה לו ארכה כל יום השבת, שלא ניטל ממנו אור שבעת הימים כל אותה שבת. יצאה השבת פסק האור וירדה חשכה לעולם. אז ראה והבין מה גרם החטא, ואמר: זוהי מיתה שנקנסה עלי מן השמים! והיה בוכה כל אותו הלילה וצועק, לחשך ירדתי, לא אראה עוד אור! באור פני מלך – חיים, ובסילוקו של האור – מות!

כיון שעלה שחרו של יום ראשון בשבת, אמר: מנהגו של עולם הוא זה... מנהג של איזה עולם? לא של עולמו הראשון, שהרי כבר עבר עליו לילה אחד, ליל שבת, והאור עמו שורה, אלא זה מנהגו של עולמו החדש, עולם שאחר החטא; בתחילה החושך יכסה ארץ ואחר כך השחר עולה ומאיר. אין אור אלא אם קדמו החשך תחילה ואין חשך שאין האור בא אחריו; – אז עמד והקריב שור שקרנותיו קודמין לפרסותיו. ואמר רב יהודה אמר שמואל: שור שהקריב אדם הראשון, קרן אחת היתה לו במצחו. תפס דרך תשובה והקריב קרבן שלמים.

קרבן

בעולמו הקודם של אדם, בעולם שלפני החטא – אין שום קרבן. עולם שכולו אורה, הכל נראה וקרוב זה לזה, וכולם כאחד רואים את בוראם וקרובים אליו – מה מקום לקרבן? בעולמו של עתה, בעולם שלאחר החטא, לאחר שירד חשך ונפל פירוד וריחוק בין הברואים מזה לזה, ונעשתה מחיצה מבדלת בין כולם לבוראם, מה יעשה אדם ויאחה בו קרעים ושוב יתקרבו המרוחקים למקום קריבתם ותאיר להם חשכתם? – יעמוד ויקריב קרבן לשמים. קרבן תחת סורחן. על האש תחת נפילה בתהום חשך. אש על המזבח במקום אש היצר המתנפח. דורון תחת גול.

היה אדם דן בלבו: חטאתי לבוראי ונתחייבתי מיתה – הריני כשב לעפרי על גבי המזבח; – יצור כפיו אני ונצטוותי לבלתי שחת בפועל ידיו – הרי כל העולם שת תחת רגלי וכולם מעורים בי ואני היותי בהם, אקח אחד מן הברואים ואביאנו קרבן תחתי, והרי שלי הוא וכאחד מאברי, נפש תחת נפש, חלבו ודמו תחת חלבי ודמי, וזו תהא מיתה שנקנסה עלי מן השמים; – ושור זה שנברא עמי כמו יחד, אותו אביא על מזבח כפרתי. מה אני תחילת בריאתי בכל כבודי והדרי נבראתי, וכשהרעותי את מעשי קיפחתי את כבודי והדרי ומיעטתי, אף הוא בכל כבודי

והדרו נברא בתחילה, ולא עוד אלא שהוד קרנותיו ועוזן קדמו בבריאה לפרסות רגליו, וכשחטאתי אני, שוב לא היו תולדותיו כיוצא בו – עכשיו שחטאתי ונתמעטתי, שוב איני ראוי להשתמש בשלם שבבריאה – יעלה הוא קרבן לשמים ותשוב הגדולה לעושיה, ואני די לי בשיריו, בתולדותיו; –

שור זה קרן אחת לו במצחו. כל סגולותיה של קרן, כולן באחת היו טבועות בסוד הבריאה. היא קרן הישע, כמו שאתה אומר (שמואל-ב כב): **מגני וקרן ישעי**, והיא קרן מנגחת – וקרני ראם קרניו, **בהם עמים ינגח** (דברים לג), היא קרן הכבוד – **וירום קרן משיחו** (שמואל-א ב), והיא קרן האורה – **קרן אור פניו** (שמות לד). היא קרן המלחמה והאזעקה – **והיה במשך בקרן היובל** (יהושע ו), והיא קרן היסוד והפנה לבנין, כמו שאתה אומר (ויקרא ד): **קרנות המזבח**.

כל מדותיה של קרן, מיוצר אחד יוצרו ולכבודו בראן וכולן באחת טבועות. עכשיו שחטאתי וירדתי אני מגדולתי ונעשיתי קרוע ושסוע במלחמה שבין הטוב לרע וגרמתי לפירוד שבין העולמות והמדות השונות, ואני וכל העולם שעמי קרועים ונתונים למשיסה בין שנים, יצר טוב ויצר הרע – שוב איני ראוי להשתמש באותו שור עם קרן אחת במצחו. יעלה הוא קרבן לשמים וישוב הכבוד לבעליו, ואני ועולמי ירדנו ודי לנו מעתה בנותר ובשיריים מן העולם השלם שנברא בתחילה; –

הנה זה השחר שהאיר עלינו לאחר חשכת הלילה, אות הוא לנו וסימן למנהגו של עולם שהתחדש עלינו – כך יהא מנהגו של עולם מעתה, החשך לא יחשיך לעולם, החשך אינו חשך גמור כי צפוי לו אור השחר שיבוא אחריו; האור לא יהיה אור גמור שכן מה הוא אור זה לעומת אור שבעת הימים, אור בראשית! גם בחשיכה וגם באורה מלא הוא העולם חשכתו של החטא וריחוקו, ואין לו לאדם אלא התשובה שלאחר החטא, הקרבן שלאחר הסורחן, וקבלת היסורים שלאחר מעדני הנחש המסית; –

עלה שור על המזבח, עמך אני שם – – –

כך תפס אדם הראשון דרך תשובה ווידוי וקבלת יסורין באהבה עם הקרבן הראשון שהעלה על המזבח, וכך קבעה תורה דרך תשובה לחוטא עם הקרבן המכפר לאחר חרטה ווידוי וקבלת יסורין כשהוא וקרבתו נעשים אחד להעלות אשה ריח נחוח לה'. עוד בענין זה, ע' תורת חיים חולין ס. אמת ליעקב בראשית גכד.

*

'ישראל שבחוצה לארץ עובדי עבודת כוכבים בטהרה הן...' –

... כי כל השפעתם יורדת אליהם על ידי השר של אותה מדינה (ע' זוה"ק ח"א קח: וח"ב לג. רט.), כי אף על פי שהם מבקשים מהבורא ב"ה, מ"מ אחר שיסכים הוא יתב' להשפיע השפע ההיא, עוברת ההשפעה דרך השר שהן שוכנין במדינתו. וזהו עובדי עבודה זרה כביכול אף שהוא בטוהר לב ולא במעל ובמרד.

(עפ"י פירוש ר"מ אלשיך הק' שיר השירים א,ז; מאור עינים לר"נ מטשרנוביל, ר"פ שלח)

לפי הסבר אחד בגמרא, לרבנן בתראי שלשה ימים שאמרו – כוללים את יום האיד, [ואם האיד נמשך כמה ימים, נחשבים כולם כיום אחד, ואסור לעסוק עמהם יומיים מלפניהם. עפ"י גמרא לעיל ו. אמר שמואל: בגולה (שאינם אדוקים בעכו"ם כ"כ, ועוד משום איבה ואונס. ע' בראשונים כאן ולהלן יא:), אין אסור אלא יום אידם בלבד.

דפים ז – ח

יב. מתי שואל אדם את צרכיו הפרטיים בתפילתו?

רבי אליעזר אומר: שואל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל. רבי יהושע אומר: יתפלל ואח"כ ישאל צרכיו [כמו שמצינו במשה רבינו ב'ואתחנן'. ורבי אליעזר סובר שאין ללמוד משה, שרוב גדולתו כך יאה לו]. וחכמים אומרים: לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא שואל צרכיו ב'שומע תפלה'. וכן נקטו להלכה בשם שמואל ורב. ואעפ"כ אם בא לומר בסוף כל ברכה מענין הברכה, דבר שהוא זקוק לו – אומר. וכן אם בא לומר אחר תפילתו – אפילו כסדר יוה"כ פ' אומר (רבי יהושע בן לוי).

א. כתבו אחרונים (ע' פמ"ג ומשנ"ב ק"ט, א) שאין להוסיף בשאר הברכות אלא בקשת דבר שכבר הוצרך אליו, אבל אין לבקש שלא יבוא לידי חולי וכד', מלבד ב'שומע תפלה' שמוסיף כל בקשה וצורך.

ב. אין לענות 'אישר' בברכת 'שומע תפלה', שאין רשאי להוסיף או אלא בקשה פרטית, ולא להתפלל על כבוד שמים (ע' הליכות שלמה ח"א פ"ח דבר הלכה אות לט ובהערות. ויש מי שמתיר לענות אישר. ע"ש).

דף ח

יג. א. מה דינו של משא ומתן בקלנדא של רומי, עם בני העיירות המשועבדות לה?
 ב. מה דין משא ומתן עם עובד כוכבים שעושה שמחה בגלל מאורע אישי? והאם מותר לשאת וליתן לאנשים אחרים המשועבדים אליו?
 ג. האם מותר להשתתף במשתה שעושה עכו"ם לבנו?

א. רבי יהושע בן לוי אומר: קלנדא אסורה לכל, אף לבני העיירות המשועבדות לרומי. ורבי יוחנן אומר: אינה אסורה אלא לעובדיה בלבד (רש"י: בני רומי). תניא כוותיה דריו"ח. וכן דייק רב אשי ממשנתנו (וכן פסק הרי"ף ועוד).

רש"י פרש שבני העיירות אינם חוגגים בקלנדא, והשאלה היא הואיל ואלו ממציאים לבני רומי את צרכיהם. ואילו כמה ראשונים פרשו שגם בני העיירות חוגגים, אך לא משום אדיקותם בעכו"ם אלא לכבודה של רומי, מפני שנתונים הם תחתיה.

ב. במשנה מבואר שימי איד פרטיים שעכו"ם עושה לעצמו, כגון שעשה משתה לבנו – אסור לשאת וליתן עמו באותו היום בלבד (ולא לפניו), ולאותו האיש. ופרשו בגמרא – להוציא אנשים המשועבדים אליו, שאין אסור לשאת ולתת עמהם.

ג. אסור להשתתף במשתה שעושה עובד עבודת כוכבים לחופת בנו, שאז הוא עובד. ואעפ"י שהיהודים

אוכלים משלהם ושותים משלהם ושמש שלהן עומד לפניהם – מעלה עליהם הכתוב כאילו אכלו מזבחי מתים (וקרא לך ואכלת מזבחו – משעת קריאה).

הלכך כל שלשים יום, בין שמפרש בהזמנתו מחמת הילולא אני עושה סעודה זו, בין שאינו מפרש – אסור. משלשים יום ועד שנים עשר חדש, אם מפרש אסור ואם אינו מפרש מותר. ואדם חשוב נמנע אפילו לאחר שנים עשר חדש, כפי שנהג רב יצחק ב"ר מרשיא (מפני ששמח ממנו העכו"ם מאד. רש"י).

א. רבנו יונה כתב שאם בשעת ההזמנה אומר לו היהודי שלא יאכל עמו אלא בנפרד – לית לן בה.

ב. יש מי שכתב שאם שלח לישראל מאכלים לביתו – אינו בכלל האיסור (ע' בשו"ת הרא"ש יט, כב).

ג. אין בזה דין 'יהרג ואל יעבור' (עפ"י מחשבות חרוץ עמ' 182).

ויש שנסתפקו להתיר משום איבה (ע' יו"ד קנב, א).

אין בכלל 'משתה' סעודת מרעות (= 'טוויזג') שעושים הצעירים זה עם זה, ומותר לשאת וליתן עמהם בסעודה זו (עפ"י גמרא להלן יד. ורש"י).

דפים ח – ט

ד. א. מתי פשטה מלכות רומי בנצחונה על מלכות יון?

ב. מתי גזרו טומאה על ארץ העמים ועל כלי זכוכית?

ג. מתי גלתה סנהדרין מלשכת הגזית, ומדוע?

ד. מתי הפסיקו לדון דיני קנסות?

ה. מה היה משך תקופת שלטון יון בכיפה?

ו. מלכות חשמונאי ומלכות בית הורדוס – כמה זמן נמשכה מלכותם?

ז. מתי החלו 'שני אלפים תורה' ומתי 'שני אלפים ימות המשיח'?

ח. באיזו שנה משנות השמיטה נחרב הבית השני, וכיצד דרך החישוב לידע מתי שנת השמיטה?

א. שלשים ושנים קרבות עשו רומאים כנגד יוונים ולא עלתה להם, עד ששיתפו את ישראל עמם ונצחום בשנת 214 לבנין הבית השני. 26 עמדו בהסכם שעשו עם היהודים ולא רדו בהם, לאחר מכן, בשנת 240 לבנין, פשטה מלכות הרשעה על ישראל (- 180 שנה לפני החורבן).

ב. שמונים שנה קודם חורבן בית שני גזרו טומאה על ארץ העמים ועל כלי זכוכית.

ג. ארבעים שנה קודם חורבן הבית גלתה סנהדרין לחנות, מפני שרבו הרוצחים ולא רצו לדון דיני נפשות. לפי הסבר אחד בתוס', כאשר היו רואים צורך שעה, היו חוזרים אל הלשכה ודנים שם.

ד. דיני קנסות היו דנים כל עוד היו חכמים סמוכים בארץ ישראל, אף לאחר החורבן.

ה. מלכות יון שלטה בפני הבית השני מאה ושמונים שנה. תחילת מלכותם היתה בשנת ל"ה לבנין, לאחר מלכות פרס. שש שנים מלכו בעילם, ולאחר מכן פשט שלטונם בכל העולם. [אותה שנה שפשטה מלכותם בכל העולם, היתה תחילת האלף השני ליציאת מצרים; 480 שנה משיצאו ממצרים עד בנין הבית הראשון, 410 שנה לבניינו, 70 שנה גלות בבל, ועוד 40 שנה בימי הבית השני עד שפשטה מלכות יון כאמור. להלן י.].